

Duties of the Government in Family Affairs Based on Verse 21 of Surah Ar-Rum*

Alireza Kabirian

Level 4 Student of Quranic Exegesis (Tafsir) and Sciences, Aimmeh At-har Institute, Qom, Iran.
alidikabirian913@gmail.com

Abstract

Verse 21 of Surah Ar-Rum is one of the most pivotal verses of the Holy Quran in explaining the ontological (takwini) and legislative (tashri'i) foundations of marriage. While many commentaries and studies have focused on the moral, educational, and individual jurisprudential aspects of this verse, its political and governmental capacities in regulating state duties toward the family institution have been less explored. This research, focusing on this noble verse through an analytical approach, aims to explain the duties of the sovereign regarding family and marriage. The findings indicate that describing marriage as a "Divine Sign" (Ayat) obliges the sovereignty, as the executive arm of Divine Lordship (Rububiyah), to protect the sanctity of this institution and counter deviant factors and patterns. Furthermore, the phrase "from among yourselves" (min anfusikum) implies the ontological equality of men and women and the necessity of observing gender justice and the fair

---

* **Cite this Article:** Kabirian, A. (2025). Duties of the Government in Family Affairs Based on Verse 21 of Surah Ar-Rum. *Fiqh and Politics*, 6(2), pp. 164-188.
<https://doi.org/10.22081/ijp.2026.74265.1112>

▣ **Article Type:** Research; **Publisher:** Islamic Sciences and Culture Academy, Qom, Iran

▣ **Received:** 2025/04/11 • **Revised:** 2025/06/17 • **Accepted:** 2025/07/11 • **Published online:** 2025/09/29

© 2025

authors retain the copyright and full publishing rights

distribution of resources. Based on this verse, achieving "tranquility" (Sakan) is one of the primary objectives of marriage and an inherent duty of the government, which necessitates mobilizing economic and cultural resources to remove obstacles to marriage and ensure the psychological health of society. Finally, the sovereignty must facilitate the emergence of "affection and mercy" (Mawaddah and Rahmah) within families through educational and media institutions and confront the barriers to this emotional bond.

Keywords

Verse 21 of Ar-Rum, Family Jurisprudence, Supporting Couples, Marriage Policy-making, Duties of Sovereignty, Social Tranquility.

۱۶۵
فقه
سیاسی

وظایف حکومت در امور خانواده بر اساس آیه ۲۱ سوره روم

واجبات الحكومة تجاه الأسرة بناءً على الآية ۲۱ من سورة الروم*

علي رضا كبيريان

طالب في المستوى الرابع للتفسير وعلوم القرآن، مؤسسة الأئمة الأطهار، قم، إيران.
alikaibirian913@gmail.com

الملخص

تُعد الآية ۲۱ من سورة الروم من أهم الآيات في القرآن الكريم التي تفسر الأسس التكوينية والتشريعية للزواج. يركز العديد من التفاسير والأبحاث على الجوانب الأخلاقية والتربوية والفقهية الفردية لهذه الآية، إلا أن قابليتها السياسية والحكومية في تنظيم واجبات الدولة تجاه مؤسسة الأسرة لم يتم استكشافها بشكل كافٍ. تركز هذه الدراسة بمنهج تحليلي على هذه الآية الكريمة، وتسعى لتوضيح واجبات الحكام تجاه الأسرة والزواج. تشير نتائج البحث إلى أن وصف الزواج بأنه "آية إلهية" يلزم الحاكمية بصفتها الذراع التنفيذي للربوبية الإلهية، بصيانة قدسية هذه المؤسسة ومواجهة عوامل الانحراف والأزمات المنحرفة. كما أن عبارة "من أنفسكم" تدل على المساواة بين الرجل والمرأة وضرورة مراعاة العدالة بين الجنسين والتوزيع العادل للامكانيات. بناءً على هذه الآية، فإن تحقيق "السكون" (الاطمئنان) هو أحد الغايات الأساسية للزواج والواجبات الجوهرية

١٦٦
فقه
سنة
سال ٤٠ شمسه ١٤٠٢

* الاستشهاد بهذه المقالة: كبيريان، علي رضا. (٢٠٢٥). واجبات الحكومة تجاه الأسرة بناءً على الآية ۲۱ من سورة الروم. الفقه والسياسة، ٦(٢)، صص ١٦٤-١٨٨.

<https://doi.org/10.22081/ijp.2026.74265.1112>

□ نوع المقال: بحثية؛ الناشر: المعهد العالي للعلوم والثقافة الإسلامية، قم، إيران

□ تاريخ الإستلام: ٢٠٢٥/٠٤/١١ • تاريخ التعديل: ٢٠٢٥/٠٦/١٧ • تاريخ القبول: ٢٠٢٥/٠٧/١١ • تاريخ الإصدار: ٢٠٢٥/٠٩/٢٩

© 2025

authors retain the copyright and full publishing rights

للحكومة، مما يستلزم حشد الموارد الاقتصادية والثقافية لإزالة عوائق الزواج وضمان الصحة النفسية للمجتمع. وأخيراً، يجب على الحاكمة، من خلال المؤسسات التعليمية والإعلامية، أن توفر الظروف لظهور "المودة والرحمة" في الأسر وأن تواجه العقبات التي تعترض هذه الرابطة العاطفية.

الكلمات المفتاحية

الآية ٢١ من سورة الروم، فقه الأسرة، دعم الزوجين، سياسات الزواج، واجبات الحاكمة، الاطمئنان الاجتماعي.

وظایف حکومت در امور خانواده براساس آیه ۲۱ سوره روم*

علیرضا کبیریان

دانشجوی سطح ۴ تفسیر و علوم قرآن، موسسه انمه اطهار (پ)، قم، ایران.

alikaibirian913@gmail.com

چکیده

آیه ۲۱ سوره مبارکه روم از محوری‌ترین آیات قرآن کریم در تبیین مبانی تکوینی و تشریحی ازدواج است. بسیاری از تفاسیر و پژوهش‌ها بر جنبه‌های اخلاقی، تربیتی و فقهی فردی این آیه تمرکز یافته‌اند، اما ظرفیت‌های سیاسی و حکومتی آن در تنظیم وظایف دولت نسبت به نهاد خانواده، کمتر مورد واکاوی قرار گرفته است. این پژوهش با تمرکز بر این آیه شریفه و با رویکردی تحلیلی، در صدد تبیین وظایف حاکمین نسبت به خانواده و ازدواج است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که توصیف ازدواج به عنوان «آیت الهی»، حاکمیت را موظف می‌کند تا به‌عنوان بازوی اجرایی ربوبیت الهی، از قداست این نهاد صیانت کرده و با عوامل و الگوهای انحرافی مقابله نماید. همچنین عبارت «من انفسکم»، بر تساوی زن و مرد و لزوم رعایت عدالت جنسیتی و توزیع عادلانه امکانات دلالت دارد. براساس این آیه، تحقق «سکونت» (آرامش) یکی از غایات اصلی ازدواج و وظایف ذاتی حکومت است که مستلزم بسیج امکانات اقتصادی و فرهنگی برای رفع موانع ازدواج و تأمین بهداشت روانی جامعه می‌باشد. در نهایت، حاکمیت باید از طریق نهادهای آموزشی و رسانه‌ای، زمینه بروز «مودت و رحمت» را در خانواده‌ها فراهم آورده و با موانع این پیوند عاطفی مقابله کند.

۱۶۸
فقه و سیاست

سال ۶، شماره ۲، ۱۴۰۴

کلیدواژه‌ها

آیه ۲۱ روم، فقه خانواده، حمایت از زوجین، سیاست‌گذاری ازدواج، وظایف حاکمیت، آرامش اجتماعی.

* **استاد به این مقاله:** کبیریان، علیرضا. (۱۴۰۴). وظایف حکومت در امور خانواده براساس آیه ۲۱ سوره روم. فقه و سیاست، ۶(۲)، صص ۱۶۴-۱۸۸.

<https://doi.org/10.22081/ijp.2026.74265.1112>

□ نوع مقاله: پژوهشی؛ ناشر: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، قم، ایران

□ تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۲۱ • تاریخ اصلاح: ۱۴۰۴/۰۳/۲۷ • تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۴/۲۰ • تاریخ انتشار آنلاین: ۱۴۰۴/۰۷/۰۷

© 2025

authors retain the copyright and full publishing rights

مقدمه

سوره روم، سوره‌ای مکی و دارای ۶۰ آیه است که در مقام بیان نکات و مفاهیم جالبی از جمله وعده به پیروزی روم بر ایران و وعده بر روز قیامت و.. می‌باشد که البته وعده‌هایی مانند غلبه پیروزی روم، خیلی زود واقع شد (ر.ک: تفسیر المیزان و تفسیر نمونه ذیل معرفی سوره روم در ابتدای سوره). اما آیه ۲۱ این سوره، در کنار بسیاری از آیات پیشین و پسین، در مقام بیان آیات الهی است و یکی از زیباترین وجوه قدرت و تدبیر خداوند^۱ و در نتیجه ربوبیت خداوند را بیان می‌کند: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ»؛ (و از نشانه‌های [قدرت و ربوبیت] او این است که برای شما از جنس خودتان همسرانی آفرید تا در کنارشان آرامش یابید و در میان شما دوستی و مهربانی قرار داد؛ یقیناً در این [کار شگفت‌انگیز] نشانه‌هایی است برای مردمی که می‌اندیشند) (روم، ۲۱).

این آیه به یکی از بالاترین و ارزشمندترین نعمت‌ها و آیات الهی خداوند برای موجودات بویژه انسان اشاره دارد و نکات و معارف نابی در مورد ازدواج و همسررداری و... بیان می‌کند. از این رو یکی از کلیدی‌ترین و مهم‌ترین و محوری‌ترین آیات مربوط به ازدواج و مباحث و لوازم مربوط به آن است که در سیاق کلی آیات قبل و بعد، به نشانه‌های الهی در خلقت و نظام تکوین اشاره می‌کند. چراکه در آیات متعددی در این سوره مبارکه، به نعمت‌ها و نشانه‌های قدرت و علم و موارد اعجاب‌انگیز از مخلوقات و تدابیر خداوند متعال دارد. به همین جهت، وقتی در کنار این موارد و این آیات، خداوند به خلقت زوج و هم‌تا برای انسان و آرامش ناشی از آن و ایجاد محبت و دلسوزی بین آنها می‌پردازد، عظمت و اهمیت و تقدس این امر الهی و خطیر روشن می‌شود. اگرچه نسبت به این آیه، شأن و سبب نزولی بیان نشده است ولی در بیشتر تفاسیر، ذیل این آیه، مطالب به نسبت مفصلی مطرح شده و هر کدام، با توجه به میزان درک و گرایش

۱. تفسیر نمونه ربوبیت خداوند را امری مرکب از قدرت و تدبیر بیان می‌کند... به آیات آغازین سوره حمد و بقره مراجعه شود.

تفسیری و تخصص و روش موردنظر، مباحثی مربوط به این آیه مبارکه را بیان کرده‌اند. امیرالمومنین علی علیه السلام نسبت به این آیه مبارکه، در بیان اسبابی که بقای خلق به آنها وابسته است، می‌فرماید: خداوند متعال در کتابش آن اسباب را در چهار وجه ذکر می‌کند؛ خوردن و آشامیدن، پوشش و سرپناه، ازدواج و تناسل به همراه امر و نهی که در همه وجوه قبلی مورد نیاز است... [آنچه در قرآن] درباره ازدواج آمده؛ خداوند تعالی فرموده: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ» که از امثال این آیات در قرآن در مورد ازدواج و تناسل فراوان است (برازش، بی‌تا، ج ۱۱، ص ۴۵۲؛ مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۹۰، ص ۳۹).

همچنین عبد العظیم بن عبدالله از امام کاظم علیه السلام این خطبه را نقل می‌کند: خداوند عزوجل، دامادی (ازدواج) را برای انس گرفتن دل‌ها قرار داد و با نسبت شخص منسوب^۱، میان خویشاوندان انس و الفت ایجاد کرد و آن را رحمت و رأفت قرار داد؛ «إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ» (برازش، ج ۱۱، ص ۴۵۴؛ کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵، ص ۳۷۲). به هر حال اگرچه نسبت به آیه مبارکه ۲۱ روم، پژوهش‌ها و آثاری در حیطه مباحث تربیتی و خانواده و... منتشر شده است؛ اما باید گفت همان‌طور که در میان این دریای عمیق و پهناور قرآن کریم، هزاران مولفه علمی و اخلاقی و... وجود دارد که تنها بخشی از آنها به مرحله فهم و بیان رسیده است، این آیه مبارکه نیز دارای معارف و اخبار و مفاهیمی ناب و ارزشمند و مهم است که فقط بخشی از آنها اشاره شده و نسبت به دیگر معارف کم نظیرش، هنوز بکر مانده است. چراکه این آیه مانند بسیاری از آیات دیگر، از چندین جهت قابل بررسی و تحلیل است و با وجود تعمق و گسترش مباحث تفسیری و میان رشته‌ای مختلف، در مورد مباحث سیاسی و حکومتی این آیه نسبت به مباحث خانواده و ایجاد و تداوم زندگی زناشویی، پژوهشی انجام نشده است و حتی در تفاسیر تربیتی و موضوعی، نسبت به این بُعد مهم این آیه، آنچنان توجه و بررسی لازم انجام نگرفته است. به همین جهت، این پژوهش با رویکردی سیاسی در صدد یافتن پاسخ این

۱. (کسی که ازدواج می‌کند با طرف مقابل نسبتی پیدا می‌کند).

پرسش است که حاکمان سیاسی و حکومت چه نقش و وظیفه‌ای نسبت به ازدواج و تداوم زندگی پس از آن دارند و چه رویکرد و کنش و واکنش‌هایی باید در مقابل این امر مهم داشته باشند؟

باید اشاره کرد این آیه از طرفی، به‌طور کلی در صدد این است که خلقت زوج و آرامش ناشی از آن و دیگر مولفه‌ها، همگی از آیات الهی است و باید نسبت به آن تفکر و دقت شود. از طرف دیگر، این آیه در مقام اخبار و خبر دادن است. اما از آنجاکه رابطه بین تکوین و تشریح نظیر و تناظر است و در موارد زیادی اخبار، اشاره به انجام اوامر و بیان برنامه‌هایی دارد، در این آیه یکسری برنامه‌هایی مربوط به موضوع آیه بیان شده که ضمن بیان این خبرها، اشاره به دستورهای نظیر آن نیز می‌باشد. به همین جهت، توجه به این نکته، اهمیت دستورها و مفاهیم این آیه را دوچندان می‌کند.

بنابراین، هر حکومت و دولت و به‌صورت کلی، هر مجموعه‌ای که می‌خواهد در مسیر احکام الهی و قرآن کریم حرکت کند، باید نسبت به هر مقوله و مولفه‌ای در حکومت‌داری، به قرآن و آیات مبارکه آن مراجعه کند. از این‌رو نسبت به مولفه خانواده و حمایت از زوجین، حکومت و دولت‌های اسلامی برای کشف نظر و مراد خداوند و اطاعت از دستورهای ایشان، به آیات مهمی از جمله این آیه شریفه مراجعه کنند. به همین جهت پژوهش حاضر، با روش توصیفی-تحلیلی و با رویکردی اجتهادی، با تمرکز به فرازها و عبارات موجود در آیه شریفه، به بررسی وظایف حکومت و دستگاه‌های اداره‌کننده امور مردم در سیاست و... می‌پردازد. زیرا حکومت‌ها نسبت به جنبه‌ها و مسائل مختلفی، وظایف متعدد و حساسی دارند که باید براساس یک جهانبینی برگزیده و نیز یک سیاست و هدف کلی و براساس اصول و فنون و روش اتخاذ شده، نسبت به این جنبه‌ها و مسائل مختلف، نقش ایفا کنند و جامعه را مدیریت کنند. مثلاً در یک حکومتی، نسبت به بهداشت عمومی مردم، براساس دیدگاهشان نسبت به دنیا و جهان مادی و با هدف ایجاد سلامت و جلوگیری از شیوع بیماری و مریضی‌ها، با استفاده از روش‌ها و فنون متخصصان و پزشکان مربوطه، به ایجاد و رواج بهداشت عمومی در جامعه اقدام و تلاش می‌کنند؛ بنابراین، هر حکومتی باید براساس اصول و

تفکراتی و با استفاده از منابع و متخصصان علمی مرتبط، در هر حیطه و بخشی مشغول به فعالیت هستند. از این رو حکومتی که با جهان بینی توحید و اسلام و براساس و محوریت دستورهای خداوند متعال در قرآن کریم و روایات معصومین باشد، در هر مسئله‌ای از جنبه‌ها و حیطه‌های مدیریت جامعه، به این منابع اسلامی یاد شده مراجعه می‌کند؛ بنابراین برای اداره جامعه و ایفای نقش در حیطه ازدواج و امور خانواده و زناشویی، به قرآن کریم مراجعه کرده و براساس ارزش‌ها و اصول و اهداف معرفی شده، نسبت به این امور یاد شده یعنی ازدواج و امور خانواده و..، جامعه را اداره می‌کند. از این رو آیه ۲۱ سوره مبارکه روم که یکی از مهمترین آیات در مورد مسئله ازدواج و امور زناشویی و... است، یکی از کلیدی‌ترین منابع برای حکومت، جهت دریافت ارزش‌ها و اهداف و وظایف در این امور است. به همین جهت، در اثر حاضر با تمرکز و تکیه بر این آیه شریفه، به وظایف حکومت اسلامی نسبت به مسائل و امور ازدواج و خانواده پرداخته می‌شود.

۱. پیشینه

باجستجوی انجام شده نسبت به پژوهش‌های مرتبط با تحقیق حاضر تنها دو مقاله مرتبط به دست آمد که در ادامه به آنها اشاره می‌شود:

۱-۱. «حیطه حضور حاکمان در عرصه خصوصی خانواده» نوشته فریبا عباسوند در نشریه مطالعات راهبردی زنان در سال ۱۳۸۰ شماره ۱۴ که به برخی مسائل موثر در میزان سعادت‌مندی و موفقیت خانواده پرداخته است.

۱-۲. «جایگاه آیه ۲۱ سوره روم (آیه مودت و رحمت) در استنباط فقهی» نوشته سیدمهدی دادمزنی در شماره ۴ در سال ۱۴۰۳ شمسی که درصدد بررسی مراجعه به قرآن از سوی فقهای اسلام با تأکید بر فقه امامیه در آیات مربوط به موضوع حیاتی خانواده است.

بنابراین، باتوجه به مسئله و موضوعات مطرح شده، باید گفت پژوهش‌های مطرح شده همگی موضوعاتی عام و کلی و فراتر یا رویکردی متفاوت با تحقیق حاضر دارند.

زیرا بارویکرد فقهی مرتبط با خانواده در آیه ۲۱ سوره روم پرداخته و یا بدون تمرکز بر آیه یادشده، قلمرو حکومت نسبت به عرصه خصوصی خانواده را بررسی کرده‌اند. اما در اثر حاضر با تکیه بر آیه ۲۱ سوره روم و بارویکردی سیاسی، به تحلیل و کنکاش علمی و تفسیری پرداخته و وظایف حکومت و حاکمان نسبت به خانواده و زندگی زناشویی و ازدواج شهروندان را مورد بررسی و دقت قرار داده است.

۲. لزوم حفظ حرمت ازدواج و مقابله با حرمت‌شکنی‌ها

در فراز آغازین آیه یعنی عبارت «من آیاته»، باید بیان داشت که اگرچه کلمه‌ای پرتکرار بویژه در این سوره و در این قسمت از سوره روم است و به بیان آیات الهی می‌پردازد، ولی همانند بسیاری از کلمات پرتکرار قرآن کریم، در هر آیه معانی و لوازم خاصی دارد؛ همانند توصیه و امر به تقوا در عباراتی نظیر «اتقوا الله» که در بسیاری از آیات الهی در قرآن اشاره شده است؛ به همین جهت، مفسرین بر این مطلب اشاره دارند که تقوا در هر کدام از این آیات، با توجه به سیاق و آیات قبل و بعد، یک معنای سیال است که اشاره به یک تقوای خاص و یک امر مخصوصی دارد (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۱، ص ۸۱، ج ۶، صص ۳۱-۳۲؛ رضایی اصفهانی، ۱۳۸۷، ج ۱، ص ۳۳۹).

اما در این آیه یادشده، بنابر ادامه و ذیل آیه که بیان خلقت زوج برای انسان‌ها و آرامش ناشی از ازدواج و جعل مودت و رحمت و.. دارد، این مطلب روشن می‌شود که همه اینها یعنی چه این خلقت و چه این آرامش آن و چه موارد بعدی، همگی از نشانه‌ها و آیات از سمت خداوند است. از این رو حاکم و مدیر جامعه باید نسبت به حفظ زندگی زناشویی و جلوگیری از طلاق، زمینه‌سازی و تشویق به ازدواج، ایجاد و افزایش سکونت و آرامش ناشی از ازدواج و استمرار آن در زندگی زناشویی، ایجاد و افزایش مودت و رحمت بین زن و شوهر، اقدام و سیاست‌گذاری کند و با تمام موانع فرهنگی و اقتصادی و... در این رابطه، مقابله کند. چراکه ازدواج و خلقت همسر از نشانه‌های ربوبیت خداوند است و حاکم سیاسی و حکومت باید در مسیر ربوبیت الهی عمل کند. حاکم و تمام دستگاه‌های حکومتی باید نسبت به نشانه‌های الهی و امور مقدس حساس و

مسئولیت‌پذیر باشند. از این رو در برخی تفاسیر تأکید شده که این آیات نشان‌دهنده نظام دقیق خلقت و نقش همسران در تکامل زندگی انسانهاست (خطیب، بی‌تا، ج ۱۱، ص ۴۹۷)؛ بنابراین حکومت باید در این راستا یعنی تکامل زندگی بشریت سیاست‌گذاری و اقدام کند.

همچنین حاکمان و سیاستمداران باید توجه داشته باشند که این خلقت و آرامش و جعل، همگی اموری مقدس است. زیرا تمام آیات الهی از جمله این موارد مذکور، دارای تقدس است؛ بنابراین، اقدامات در راستای حمایت از زندگی زناشویی و تشویق از ازدواج و... همگی مقدس و الهی است و در مقابل، اقداماتی که بی‌احترامی به اینها شود، یعنی بی‌احترامی و وهن به همسر یا ازدواج شود یا موجب برهم زدن آرامش بین زوجین شود یا مودت و رحمت را در بین آنها کم‌رنگ کند و از بین ببرد، همگی اموری غیر الهی و اقداماتی مقابل افعال و خواسته الهی است و اموری پست و رذیل است. مثلاً جشن طلاق که امروزه مرسوم شده و بعد از طلاق، مراسم و مجلس شادی برگزار می‌کنند و یا طلاق گرفتن و برهم زدن ازدواج و پیوند زناشویی که بی‌دلیل و همراه با وهن امر مقدس ازدواج باشد و یا حتی ازدواجی که بخاطر منافع سیاسی و مادی و... باشد، یا حتی تبلیغ بر ضد ازدواج و حمایت از عدم ازدواج، گلایه از زندگی مشترک و دعوت به زندگی مجردی، دعوت به طلاق و... ارتباط زن و شوهر بدون ازدواج و محرمیت، ازدواج همجنس‌بازان و ازدواج با اشیاء و حیوانات و... همگی از مصادیق مطلب مذکور هستند. بنابراین، اگرچه ظاهر آیه شریفه، دستور و مولفه‌ای مرتبط با حکومتداری را بیان نمی‌کند؛ ولی مدیران سیاسی حکومت موظف هستند براساس این حد و مرز و اهداف و ارزش ازدواج و خانواده و مولفه‌های زیرمجموعه آنکه از قرآن کریم و منابع دین استخراج می‌کنند، سیاست‌گذاری و زمینه‌سازی‌های لازم را انجام دهند.

۳. مقابله با ازدواج با اشیاء و همجنس‌گرایی

عبارت «آزواجاً» در این فراز آیه اشاره به جنس زوج دارد و در واقع به صورت دقیق،

نوع زوج با توجه به این آیه و دیگر آیات و روایات فهمیده می‌شود؛ یعنی اگرچه در ظاهر، ازواج و زوج می‌تواند انسان همجنس و یا حیوان یا اشیا باشد، اما با دقت در لغت زوج در بررسی لغوی، فهمیده می‌شود زوج به هر شیئی دلالت ندارد؛ بلکه همان‌طور که ابن منظور از ابوبکر نقل کرده، دوتا بودن زوج و معنی زوج به اثنان را خطا و اشتباه معرفی می‌کند. چراکه مراد از "زوجان من الحمام" را کبوتر مذکر و کبوتر مونث می‌دانند و عرب، «زوج» را به صورت مفرد، مانند «زوج حمام» (یک جفت کبوتر) به کار نمی‌برند، بلکه به صورت دوتایی به کار می‌برند، مثلاً می‌گویند: زوجان یعنی «من دو جفت کبوتر دارم»، که یک نر و یک ماده مراد است، و همچنین می‌گویند «من دو جفت کفش دارم»، یعنی راست و چپ. لذا «زوج» را برای انواع مختلف، مانند سیاه و سفید، شیرین و ترش به کار می‌برند (ابن منظور، ۱۴۱۴ق، ج ۲، ص ۲۹۱) و براساس آیات دیگر و احادیث احادیث دیگر، زوج از جنس خود یعنی مرد برای مرد و زن برای زن نیست؛ بلکه مراد از زوج و تزویج در قرآن اقتران و ذکره بالانثی می‌باشد (ر.ک: غدیری، ص ۲۳۴). همان‌طور که در آیه ۴۵ سوره نجم، نیز اشاره شده است: «وَأَنَّهُ خَلَقَ الزَّوْجَيْنَ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى»؛ بنابراین حکومت باید با هر ازدواج و زوج قرار دادن غیر از این مصداق و مورد مقابله کند و ازدواج با اشیاء، حیوانات و همجنس‌گرایی، منع قانونی و اجرایی همراه باشد. زیرا این ازدوج و پیوندها، پیوندهایی نامبارک هستند که نارضایتی خداوند متعال را به همراه دارد و تبعات و انحرافات فراوانی را به همراه دارد که البته ذکر آنها از حوصله تحقیق حاضر خارج است.

۴. برقراری عدالت بین زنان و مردان و عدم تبعیض جنسیتی

عبارت «من انفسکم» در آیه اشاره دارد به اینکه خلقت مرد و زن مساوی است و در واقع قرآن کریم خبر می‌دهد از اینکه هیچ برتری در هیچ طرفی از جهت جنسیتی نیست و البته با توجه به آیات دیگر مانند آیه «إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ» (حجرات، ۱۳)، باید نتیجه گرفت که هیچ برتری از جهت ویژگی‌های ذاتی برای زنان و مردان نیست و برتری فقط براساس تقوا و تبعیت و اطاعت از خداوند است.

همچنین آیه ۲۱ سوره روم و این اخبار از خلقتِ واحد و یکسان زنان و مردان، در واقع امر به رعایت عدالت و عدم ترجیح و تفضیل مردان یا زنان بر دیگری است؛ بنابراین حاکم جامعه در تمام شئون حکومت و سیاست چه در وضع قوانین و اجرای احکام و چه در تمام دیگر شئون حکومت‌داری، اگر چه باید تناسب و رعایت ویژگی‌های جنسیتی زنان و مردان و همچنین ظرفیت توان آنها را در نظر بگیرد؛ لکن باید عدالت و عدم برتری بین هر دو جنسیت را رعایت کند و نسبت به تقسیم امکانات و رفاه و حمایت‌ها باید این مطلب کاملاً رعایت شود. چرا که برخلاف مکاتب فکری و جریانات فکری غربی و فرهنگ آن، براساس منظومه و جهان بینی الهی، برتری جنسیتی وجود ندارد و قانون و مدیریت جامعه و تقسیم امکانات و رفاه همگی باید بدون تبعیض جنسیتی باشد.

۵. رضایت جنسیتی

همچنین این بخش از آیه می‌تواند پاسخ افرادی باشد که نسبت به جنسیت خود نارضایتی و اعتراض می‌کنند. یعنی در واقع، نابسامان بودن اوضاع و شرایط زندگیشان را بخاطر جنسیتشان و نقص جنسیتشان می‌دانند و اعتقاد دارند اگر در جنس مخالف خلق شده بودند، این مشکلات و... به سراغشان می‌آمد. این آیه به آنها می‌فهماند که زن و مرد، هر دو از جنس یکدیگرند. «مِنْ أَنْفُسِكُمْ» یعنی تفاوت زن و مرد، تفاوت ریشه‌ای و ماهوی و تفاوت‌های بنیادین نیست. در واقع، وقتی اثبات شود تبعیض جنسیتی و برتری جنسیتی وجود ندارد و خلقت همه یکسان است و زن و مرد در ارتباط زوجیتی، برتری بر یکدیگر ندارند، دیگر اعتراض و نارضایتی نسبت به جنسیت و برتر دانستن جنس مقابل، معنایی ندارد. البته تفاوت‌هایی در وظایف و ویژگی‌های فردی و.. دارند؛ ولی اصلاً علت وضعیت خوب یا بد آنها نیست. چرا که هزاران زن از جهات دنیوی یا معنوی، خوشبخت شده‌اند و هزاران زن در مقابل آنها، اتفاقاً بدبخت‌ترین از جهت مادی یا معنوی شده‌اند. پس این جنسیت تأثیری در این خوشبختی یا بدبختی ندارد. همچنین برای مردان همین مطلب جریان دارد. بنابراین، حاکمان سیاسی باید به این امر مهم و

ایجاد و زمینه‌سازی جهت رضایت از جنسیت و عدم نارضایتی بخاطر جنسیت، چه در بانوان و چه در مردان دقت و اهتمام ورزد.

۶. ازدواج به هدف آرامش

براساس عبارت «لِتَسْكُنُوا» در آیه شریفه، چند مطلب قابل برداشت و استفاده است. در واقع این فراز از آیه مانند بسیاری از روایات و آیات مشابه دلالت دارد که هدف از ازدواج آرامش است. البته براساس آیات دیگر هدف ازدواج را فرزندآوری و دیگر مسائل می‌توان اشاره کرد؛ اما با توجه به این آیه شریفه آرامش یکی از مهمترین اهداف و بالاترین مقصدهای ازدواج است، بنابراین حکومت باید بنابراین هدف ازدواج و این امر الهی آرامش است و وقتی وظیفه اصلی و مهمترین وظیفه و هدف حکومت ایجاد آرامش برای شهروندان است، باید تمام اموری که منجر به آرامش مشروع و تضمینی برای انسان می‌شود، برای شهروندان فراهم کند. به همین جهت اگر دولت و حکومت و دستگاه و اداره‌های متعدد و مختلف را جهت پیشبرد و رسیدن به اهداف اقتصادی و تجاری و فرهنگی و...، را موظف می‌کند، باید یکی از اهداف و اقداماتش در پیشبرد ازدواج باشد تا آرامش و سکونت را به جامعه ارمغان بیاورد. چراکه تمام اهداف اقتصادی و تجاری و فرهنگی و اینها برای ارمغان آوردن آرامش است و این ازدواج است که این آرامش را به خانواده و افراد منتقل می‌کند. پس همه اینها یعنی دستگاه و ادارات اقتصادی و تجاری و فرهنگی و... باید در خدمت رسیدن به زمینه‌سازی و ایجاد و حمایت بستر فرهنگی و اقتصادی و غیره برای ازدواج باشد. همچنین در مقابل باید با موانع ازدواج چه موانع فرهنگی چه موانع اقتصادی چه موانع دیگر مقابله شود.

همچنین لازم به ذکر است که باید تمام امور مربوط به ازدواج به هدف ایجاد آرامش برای شهروندان باشد. یعنی اگرچه ازدواج می‌تواند برای مزایای دیگر مانند بهره‌مندی از برخی حقوق و استخدام و امتیازات خاص و معافی از سربازی و... باشد؛ لکن هدف اصلی حکومت از ازدواج باید حمایت و زمینه‌سازی ازدواج برای ارمغان آوردن آرامش و حفظ آرامش و ایجاد آرامش بیشتر باشد. افزون بر آن، باید در بین

تمام اقدامات دستگاه و وزارت‌های مرتبط با رفاه و آرامش، مهمترین اقدام، رونق و میل دادن و تشویق مردم به ازدواج باشد و این نسبت به خیلی از مسائل دیگر در اولویت قرار بگیرد. جالب اینکه قرآن در این آیه هدف ازدواج را سکونت و آرامش قرار داده است و با تعبیر پر معنی "لتسکنوا" مسائل بسیاری را بیان کرده و نظیر این تعبیر در آیه ۱۸۹ سوره اعراف نیز آمده است: «به راستی وجود همسران با این ویژگی‌ها برای انسان‌ها که مایه آرامش زندگی آنها است، یکی از مواهب بزرگ الهی محسوب می‌شود».

این آرامش از اینجا ناشی می‌شود که این دو جنس مکمل یکدیگر و مایه شکوفایی و نشاط و پرورش یکدیگر می‌باشند. به طوری که هر یک بدون دیگری ناقص است؛ طبیعی است که میان یک موجود و مکمل وجود او چنین جاذبه نیرومندی وجود داشته باشد. در نتیجه می‌توان گفت افرادی که نسبت به سنت الهی بی توجه هستند، وجود ناقصی دارند؛ چرا که یک مرحله تکاملی آنها متوقف شده (مگر آنکه به راستی شرایط خاص و ضرورتی ایجاب تجرد کند). به هر حال این آرامش و سکونت هم از نظر جسمی است و هم از نظر روحی هم از جنبه فردی و هم اجتماعی. چرا که بیماری‌هایی که به خاطر ترک ازدواج برای جسم انسان پیش می‌آید، قابل انکار نیست.

همچنین عدم تعادل روحی و ناآرامی‌های روانی که افراد مجرد با آن دست به گریباند، کم و بیش بر همه روشن است. نیز از جهت اجتماعی، افراد مجرد کمتر احساس مسئولیت می‌کنند و به همین جهت خودکشی در میان مجردان بیشتر دیده می‌شود و جنایات هولناک نیز از آنها بیشتر سر می‌زند. هنگامی که انسان از مرحله تجرد گام به مرحله زندگی خانوادگی می‌گذارد، شخصیت تازه‌ای در خود می‌یابد و احساس مسئولیت بیشتری می‌کند و این، همان احساس آرامش در سایه ازدواج است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۱۶، صص ۳۹۱-۳۹۲). بدیهی است که آرامش حاصل از ازدواج نقش بسزایی در سعادت انسان دارد؛ زیرا فردی که همسر دارد و به گزینه جنسی خود به گونه صحیح پاسخ داده، بهتر می‌تواند عفت خویش را در برخورد با نامحرم حفظ کند و دچار گناهان منافعی عفت نشود. همچنین شخص در سایه این آرامش به نحو بهتری می‌تواند بر رابطه خویش با پروردگارش تمرکز کند و از عبادت لذت کامل ببرد. در راستای

رسیدن به این هدف والا، باید آگاهی زوجین را در زمینه فراهم کردن آرامش آنان در جنبه‌های گوناگون زندگی افزایش داد. این کار از طریق ایجاد کارگاه‌های آموزشی قبل ازدواج و پس از آن با همین عنوان ممکن است (رضایی اصفهانی، شورگشتی، ۱۳۹۶).

۷. محوریت آرامش در سیاست‌گذاری و نظارت بر طلاق

باتوجه به عبارت «لتسکنا» که در آیه شریفه اشاره شده، بیان شد که خط قرمز در زادواج و زندگی زناشویی، آرامش است. از این‌رو از آنجا که هر حکومتی موظف به ایجاد ساز و کاری برای نظارت و محدودیت طلاق و... است، باید ملاک و محور این قوانین و سازوکارها را، همین آرامش و... بگذارد. بنابراین، محور قرار دادن اموری مانند میل شخصی صرف و دلایل بدون وجه و... اما با وجود آرامش میان زوجین، امری ناپسند و مورد نهی و منافی با معارف دین و قرآن کریم است؛ بنابراین، تمام دستگاه‌های قضایی و اجرایی در حکومت، باید تنها در این موارد که غرض و فایده مهم و هدف و عذر جدی و عقلانی بر طلاق هست و بی‌توجهی و وهن ازدواج و احکام الهی نشود، جواز طلاق را صادر کنند.

۸. تلاش حکومت برای استحکام، ایجاد و افزایش مودت و رحمت در خانواده‌ها

عبارت «مودة و رحمة» در آیه، اشاره به خبر دادن از این جعل مودت و رحمت از طرف خداوند بین زن و شوهر است. یعنی این امری الهی و محترم و لازم به شکر و... است. همانند همه نعمت‌ها و دیگر الطاف الهی که تمام مکلفین در برابر آن، مسئول هستند و جعل آن از سمت خداوند، قطعاً بخاطر حکمت‌هایی بوده است و مکلفین و بنده‌ها باید در حفظ و تقدس نگه داشتن آن کوشا باشند. از این‌رو حکومت و دستگاه‌های سیاسی به جهت این وظیفه یادشده، باید هم فرهنگ‌سازی و هم زمینه‌سازی و دفع موانع و... داشته باشند.

همچنین می‌تواند اشاره داشته باشد به اینکه این جعل و مودت و رحمت بین زن و شوهر باید دقت شود و امری حساس و محترم هست. از این‌رو باید تمام نهادهای

فرهنگ‌ساز و رسانه‌ها و دیگر ادارات، در خدمت ایجاد و افزایش این مودت و رحمت باشد تا رابطه بین زن و شوهر براساس این مهربانی و دوست داشتن و همچنین با اظهار محبت و علاقه باشد. در اینجا به جهت روشن شدن مودت و رحمت اگرچه چالش‌ها و نظرات متعدد و مختلفی وجود دارد، اما به‌طور مختصر به برخی از این بیانات نسبت به معنی مودت و رحمت و تفاوت آنها اشاره می‌شود.

همچنین دولت و حکومت موظف است با عوامل نابودکننده و متزلزل کننده مودت و رحمت بین زن و شوهر، اعم از رسانه‌ها و وضع برخی قوانین و وجود برخی آداب و رسوم و فرهنگ‌های اشتباه، مقابله کند و آنها را از میان بردارد. به هر حال برای درک عمق مطلب و اشاره به مباحث دقیق‌تر، باید به بررسی معنا و مراد از دو واژه مودت و رحمت در آیه شریفه پرداخت که در ادامه به برخی از دیدگاه‌های مفسران اشاره می‌شود:

الف) کلمه "مودت" در واقع به معنای محبتی است که اثرش در مقام عمل ظاهر باشد، در نتیجه نسبت مودت به محبت نسبت خضوع است به خشوع، چون خضوع آن خشوعی را گویند که در مقام عمل اثرش نمایان شود، به خلاف خشوع که به معنای نوعی تأثیر نفسانی است، که از مشاهده عظمت و کبریایی در دل پدید می‌آید. اما کلمه "رحمت"، به معنای نوعی تأثیر نفسانی است که از مشاهده محرومیت محرومی که کمالی را ندارد و محتاج به رفع نقص است، در دل پدید می‌آید و صاحب‌دل را وادار می‌کند به اینکه در مقام برآید و او را از محرومیت نجات داده و نقصش را رفع کند. یکی از روشن‌ترین جلوه‌گاه‌ها و موارد خودنمایی مودت و رحمت، جامعه کوچک خانواده است، چون زن و شوهر در محبت و مودت ملازم یکدیگرند و این دو با هم و مخصوصاً زن، فرزندان کوچکتر را رحم می‌کنند؛ چون در آنها ضعف و عجز مشاهده می‌کنند (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱۶، ص ۲۵۰).

ب) مودت، دوستی است و رحمت، مهربانی است (کاشانی، ۱۳۴۷، ج ۴۷، ص ۲۲۵؛ طبرسی، ۱۳۷۲، ج ۸، ص ۴۷۰).

ج) محبت از طریق آمیزش و رحمت طبق آیه ۲ سوره مریم، به ولد (فرزند یا پیر)

اشاره شده است^۱ (ر.ک: زمخشری، ۱۴۰۷ق، ج ۲۵، ص ۹۲؛ ابن ابی حاتم، بی تا، ج ۹، ص ۳۰۹۰).

د) مودت به مجرد تزویج و رحمت به سبب زادن فرزند؛ یعنی مودت با ازدواج ایجاد می شود و رحمت با تولد فرزند پدید می آید. همچنین مودت برای خردسالان و رحمت برای پیرسالان؛ یعنی مودت در رابطه با کودکان و رحمت در رابطه با کهنسالان معنا می یابد (واعظی کاشفی، بی تا، ج ۱، ص ۸۹۹).

ه) تعریف کلی و مصداق: مودت و رحمت به این معناست که مرد، همسرش را دوست دارد و زن، شوهرش را دوست دارد و رحمت به اینکه هر یک بر دیگری مهربانی و عطوفت می ورزد. از مصداقیق مودت، ایام جوانی و رحمت، ایام پیری است (میبیدی، بی تا، ج ۷، ص ۴۴۶).

ز) برخی می گویند محبت در هنگام نیاز نفس است و رحمت در هنگام نیاز همراه است (زمخشری، ۱۴۰۷ق، ج ۲۵، ص ۹۲).

به هر حال، مودت و رحمت هر دو اشاره به مهربانی و محبت و دوست داشتن و علاقه اشاره دارد لکن مودت، مرحله شدید از محبت و علاقه است که به حد اظهار می رسد. یعنی این قدر این محبت زیاد است که نمایان و اظهار می شود. از این رو از این مطلب، استفاده می شود که اظهار محبت و محبت شدید بین زن و شوهر، امری مقدس و الهی است و اگر در این راستا، کسی اقدامی انجام دهد و مثلاً اظهار محبت و علاقه به همسر نشان دهد، کاری مقدس و تأیید شده و الهی انجام داده است.

همچنین این فراز آیه اشاره به این دارد که اگر مودت و رحمتی هست، جعل آن از سمت خداوند و امری مقدس است. پس برهم زدن مودت و رحمت بین زن و شوهر، یعنی عمل اقدامی برخلاف عمل و سنت خداوند که قطعاً امری مورد مذمت و مخالفت الهی است.

نیز اگر کسی ازدیاد و زیاد شدن مودت و محبت را می خواهد، باید از خداوند متعال درخواست نماید؛ چرا که این مودت و رحمت ابتدایی از سمت خداوند است. همچنین

---

۱. اگرچه قایل این نظر مشخص نیست ولی در تفسیر کبیر و برخی تفاسیر، به عنوان یک قول اشاره شده است.

باید به این نکته توجه داشت که باتوجه به سیاق آیه و کلمات قبل از این فراز، آرامش ناشی از همسر تأثیر مستقیم بر مودت و رحمت دارد. یعنی هرچقدر این آرامش گرفتن بیشتر شود و محیط خانه و رابطه با همسر با آرامش بیشتری باشد، مودت و رحمت بیشتر می‌شود.

همچنین باید به عطف رحمت بر مودت دقت داشت. چراکه مودت از رحمت چه بسا مهمتر است. اما اینکه هم مودت و هم رحمت را باهمدیگر و در کنار یکدیگر ذکر کرده، درحالیکه رابطه بین این دو کلمه ارتباط نزدیکی است، علتش این است که مودت به معنی محبت و دوست داشتن و عشق است. رحمت به معنی رقت و رحم کردن و دلسوزی است. البته نسبت به این دو واژه تفسیر نمونه اینطور توضیح می‌دهد: «فرق میان "مودت" و "رحمت" ممکن است از جهات مختلفی باشد:

۱- "مودت" انگیزه ارتباط در آغاز کار است، اما در پایان که یکی از دو همسر ممکن است ضعیف و ناتوان شود و قادر بر خدمتی نباشد "رحمت" جای آن را می‌گیرد.

۲- "مودت" در مورد بزرگترها است که می‌توانند نسبت به همدیگر خدمت کنند اما کودکان و فرزندان کوچک در سایه "رحمت" پرورش می‌یابند.

۳- "مودت" غالباً جنبه متقابل دارد، اما رحمت یک جانبه و ایثارگرانه است؛ زیرا برای بقای یک جامعه گاه خدمات متقابل لازم است که سرچشمه آن مودت است و گاه خدمات بلاعوض که نیاز به ایثار و "رحمت" دارد. البته آیه مودت و رحمت را میان دو همسر بیان می‌کند ولی این احتمال نیز وجود دارد که تعبیر "بینکم" اشاره به همه انسان‌ها باشد، که دو همسر یکی از مصادیق بارز آن به‌شمار می‌روند، زیرا نه تنها زندگی خانوادگی که زندگی در کل جامعه انسانی بدون این دو اصل یعنی "مودت" و "رحمت" امکان پذیر نیست، و از میان رفتن این دو پیوند و حتی ضعف و کمبود آن، مایه هزاران بدبختی و ناراحتی و اضطراب اجتماعی است» (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۱۶، ص ۳۹۳)

همچنین فهمیده می‌شود که مودت در ارتباط بین زن و شوهر مهم است و هم

رحمت و دلسوزی. یعنی اگر فقط دوست داشتن باشد ولی دلسوزی و رحمت نباشد، چه بسا این ارتباط ضمانتی ندارد و آن مودت هم می‌رود؛ ولی رحمت و دلسوزی و بخشش و چشم‌پوشی که در عبارت رحمت است، موجب می‌شود برای یکدیگر لباس باشند و عیوب یکدیگر را پوشش دهند و همدیگر را از انحراف خارج سازند و این عشق و دوست داشتن را استمرار بخشند. همچنین باید به این دقت داشت که از آن طرف، اگر به این مودت و دوست داشتن و عشق دقت و توجه شود، رحمت و دلسوزی وجود دارد؛ و گرنه انسان بی دلیل و بی‌جهت برای کسی دلسوزی و رقت قلب و... پیدا نمی‌کند. یعنی در واقع مودت و رحمت دو قسمت کامل کننده یکدیگرند و همدیگر را کامل می‌کنند. همچنین این آیه اشاره دارد که اگرچه این جعل از طرف خداوند است، ولی هر اقدامی برای ایجاد و زیاد کردن محبت و رحمت بین زن و شوهر، چه از طرف زن و شوهر باشد، چه از سمت افراد دیگر مانند اقوام و دوستان و یا حتی مشاوره و متخصص و پزشک، همگی در راستای این فعل الهی است و امری مقدس و الهی است و بسیار برگزیده و نیکوست.

بنابراین این فراز از آیه، اشاره به تقدس و احترام و اهمیت حرفه و شغل مشاوره ازدواج و خانواده است. چراکه این مودت و رحمت میان زوجین امری الهی است و جعل آن در آیه شریفه به خداوند نسبت داده شده، پس این رحمت و مودت براساس میل خداوند است؛ بنابراین، هر کسی که در این راستا اقدامی انجام دهد، در واقع در امتداد این جعل الهی و این کار مقدس، تلاش می‌کند. از این رو متخصص و مشاوره خانواده و هر فعالیت دیگری که منجر به ایجاد یا افزایش مودت و رحمت میان زن و شوهر باشد، در همین راستا تلاش کرده و در نتیجه، امری مقدس و مهم است. البته مشاوره‌ای که هدف و قصدش همین جعل مودت و رحمت و برقراری ارتباط خوب و ایجاد آرامش در خانه باشد و اهداف شیطانی و مادی نداشته باشد؛ بلکه بی تفاوت و بدون دغدغه نباشد؛ مشاوره‌ای که در فرایند تحصیل و یادگیری حرفه‌اش و چه بعد از آن و در طول فرایند مشاوره و جلسات مشاوره ارتباط با طرفین، قصد و نیتش و هدفش غیر از این نباشد.

همچنین باید توجه داشت از میان حالات روابط زن و مرد که چندین صورت دارد، فقط حالتی که محرم باشد و ارتباطشان سببی و براساس عقد نگاه باشد، مورد پذیرش اسلام و آرامش آور واقعی است و باید تلاش در آرامش و مودت و محبت آن انجام داد؛ ولی دیگر روابط، آرامش واقعی نیست و نباید در پی آن رفت و اگر در پی مودت و محبت و آرامش باشد، مورد پذیرش اسلام نیست و ثمره‌ای و حرمت و احترامی هم ندارد.

نیز باید به این نکته دقت داشت که عبارت «جعل بینکم» است و برخلاف عبارت قبل که «خلق لکم» است، اینجا «جعل لکم» نیست. یعنی بینکم امری مهم و مورد توجه است و باید همیشه ارتباط بین زن و شوهر و تمام افعال و ارتباطاتشان براساس این باشد که جعل مودت و رحمت کم نشود و اتفاقاً زیاده‌تر هم بشود. در تفسیر الصافی آمده است که مودت و رحمت نتیجه طبیعی انس و الفت بین زوجین است و این دو ویژگی باعث استحکام زندگی مشترک می‌شوند (فیض کاشانی، بی تا، ج ۴، ص ۱۲۹).

در تفسیر البغوی آمده است که این نعمت شامل ایجاد محبت و دلسوزی بین زوجین است که بدون هیچ رابطه خویشاوندی قبلی شکل می‌گیرد (بغوی، بی تا، ج ۳، ص ۵۷۵).

همچنین باید به این توجه داشت که این مودت و محبت، اگرچه طبق آیه قرآن بین زن و شوهر توسط خداوند قرار گرفت و این لطفی الهی و مقدس است و باید به آن احترام ویژه گذاشت؛ اما با نزدیک کردن به یکدیگر و شبیه شدن و انجام دادن اصول و مهارت‌های همسررداری، می‌توان این محبت و مودت را عمیق‌تر کرد و باید این کار را انجام داد. چرا که در راستای همین امر ازدواج و این امر مقدس و هدف سکونت و آرامش که بالاترین بحث برای هر فرد و انسانی است وجود دارد؛ بنابراین، یکی از وظایف مهم حاکمیت در این زمینه، باید تقویت بیان خانواده همین امر مهم باشد.

همچنین باید به این اشاره داشت که طبق آیه شریفه، مودت و محبتی که در رابطه‌های حلال و بین زن و شوهر است، امری مقدس می‌باشد. اما در مورد مودت و محبتی که در ظاهر و در میان زن و مرد نامحرم، در ارتباط با یکدیگر وجود دارد، باید اذعان داشت که بی‌تردید، به قرینه آیات و روایت دیگر، این مودت و رحمت امری

شیطانی و منحوس و غیر مقدس است که باید آن رابطه و آن مودت و رحمت مذکور، به صورت کامل از میان برداشته شود؛ چرا که این نوع از مودت و محبت، امری غیر الهی است. آیت الله مکارم شیرازی نیز درباره این فراز آیه می فرماید: از آنجا که ادامه این پیوند در میان همسران خصوصا و در میان همه انسان ها عموما، نیاز به یک جاذبه و کشش قلبی و روحانی دارد، در پی آن اضافه می کند: «وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَ رَحْمَةً» (و در میان شما مودت و رحمت آفرید) و در پایان آیه برای تأکید بیشتر می فرماید: «إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ». (در این امور نشانه هایی است برای افرادی که تفکر می کنند) (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۱۶، ص ۳۹۳) یعنی در واقع، این رحمت و مودت، باید اساس و اصل در خانواده و ابزار اصلی در روابط خانوادگی شود. زیرا بدون این مودت و رحمت، این ارتباط و پیوند پایدار نخواهد بود و راز استحکام خانواده ها، توجه و لحاظ همین رکن و اصل مهم است.

نتیجه گیری

یافته های تحقیق نشان می دهد که این آیه تنها در مقام بیان یک خبر تکوینی نیست، بلکه با توجه به تناظر بین تکوین و تشریح، در بردارنده یک برنامه جامع و دستور العمل راهبردی برای اداره جامعه و تحکیم بنیان خانواده است. بر این اساس، نتایج زیر به عنوان وظایف اصلی حکومت استنتاج می شود:

۱. حفظ قداست و حریم ازدواج: از آنجا که خلقت همسر و پیوند زناشویی از «آیات الهی» بر شمرده شده، حکومت موظف است به عنوان بازوی اجرایی ربوبیت الهی، از قداست این نهاد صیانت کرده و با هر گونه جریانی که موجب وهن یا بی احترامی به این امر مقدس می شود (مانند ترویج زندگی مجردی، جشن طلاق یا الگوهای نوظهور و غیر مشروع ازدواج) مقابله قانونی و فرهنگی نماید.
۲. تحقق عدالت جنسیتی در سیاست گذاری: عبارت «مِنْ أَنْفُسِكُمْ» صراحتاً بر وحدت گوهر وجودی زن و مرد دلالت دارد؛ از این رو حاکمیت مکلف است در وضع قوانین، اجرای احکام و توزیع امکانات و رفاه، اصل عدالت و عدم برتری

جنسیتی را رعایت کرده و براساس تقوا و ظرفیت‌های انسانی به تنظیم روابط اجتماعی پردازد.

۳. اولویت‌بخشی به آرامش (سکونت) شهروندان: از آنجا که هدف غایی ازدواج در قرآن «تسکین» معرفی شده و تأمین آرامش از وظایف ذاتی حکومت است، دولت باید تمامی ظرفیت‌های اقتصادی، تجاری و فرهنگی خود را برای تسهیل ازدواج و رفع موانع آن بسیج کند. این اقدام نه تنها یک ضرورت اخلاقی، بلکه راهکاری کلان برای کاهش ناهنجاری‌های اجتماعی، جرایم و آسیب‌های روانی ناشی از تجرد در جامعه است.

۴. نهادینه‌سازی مودت و رحمت: حکومت نباید به ازدواج تنها به‌عنوان یک قرارداد حقوقی بنگرد، بلکه موظف است از طریق نهادهای آموزشی و رسانه‌ای، فرهنگ محبت، دلسوزی و مدارا (مودت و رحمت) را در بین زوجین تقویت کرده و با عوامل مخل این پیوند عاطفی در سطح کلان مقابله کند.

در مجموع، آیه ۲۱ سوره روم فراتر از مباحث اخلاقی فردی، یک منشور حکمرانی در حوزه خانواده است که حاکمان را به سیاست‌گذاری فعالانه جهت بسترسازی برای ازدواجی آرام‌بخش و پایدار ملزم می‌سازد. به همین مناسبت، در پایان پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آینده، سازوکارهای اجرایی این وظایف در قالب لوایح قانونی و برنامه‌های توسعه‌ای مورد بررسی دقیق‌تر قرار گیرد.

منابع

* قرآن کریم.

ابن ابی حاتم، عبدالرحمن بن محمد. (بی تا). تفسیر القرآن العظیم (ج ۹). ریاض: مکتبه نزار مصطفی الباز.

ابن منظور، محمد بن مکرم. (۱۴۱۴ق). لسان العرب (ج ۲). بیروت: دار احیاء التراث العربی.

برازش، علیرضا. (بی تا). نامه جامع (تفسیر اهل بیت علیهم السلام) (ج ۱۱). تهران: امیرکبیر.

بغوی، حسین بن مسعود. (بی تا). تفسیر البغوی (ج ۳). بیروت: دار احیاء التراث العربی.

خطیب، عبدالکریم یونس. (بی تا). التفسیر القرآنی للقرآن (ج ۱۱). قاهره: دارالفکر العربی.

دادمرزی، سیدمهدی. (۱۴۰۳). جایگاه آیه ۲۱ سوره روم (آیه مودت و رحمت) در استنباط فقهی. نشریه آموزه های حقوق خصوصی کشورهای اسلامی، (۴).

رضایی اصفهانی، محمدعلی. (۱۳۸۷). تفسیر قرآن مهر (ج ۱). قم: پژوهش های تفسیر و علوم قرآن.

رضایی اصفهانی، محمدعلی و شورگشتی، حمیده. (۱۳۹۶). تفسیر تطبیقی آیه ۲۱ سوره روم و رویکردهای آن. سراج منیر، (۲۶)، ص ۱۵۸.

زمخشری، محمود. (۱۴۰۷ق). التفسیر الکبیر. بیروت: دارالکتب العربی.

طباطبایی، سیدمحمدحسین. (۱۳۷۴). ترجمه تفسیر المیزان (ج ۱۶). قم: دفتر انتشارات اسلامی.

طبرسی، فضل بن حسن. (۱۳۷۲). مجمع البیان فی تفسیر القرآن (ج ۸). تهران: ناصر خسرو.

علاسوند، فریبا. (۱۳۸۰). حیطة حضور حاکمان در عرصه خصوصی خانواده. مطالعات راهبردی زنان، (۱۴).

فیض کاشانی، ملا محسن فیض کاشانی. (بی تا). تفسیر الصافی (ج ۴). قم: مکتبه صدر.

ابراهیم غدیری، عبدالله عیسی. (۱۴۱۸ق). القاموس الجامع للمصطلحات الفقهية. (بی تا). بیروت: حارة حریک.

کاشانی، فتح الله بن شکرالله. (۱۳۴۷). تفسیر خلاصه منهج الصادقین. تهران: اسلامیه.

کلینی، محمد بن یعقوب. (۱۴۰۷ق). الکافی (ج ۵). تهران: دارالکتب الاسلامیه.

مجلسی، محمد باقر. (۱۴۰۳ق). بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار (ج ۹۰). بیروت: دار إحياء التراث العربي.

مکارم شیرازی، ناصر. (۱۳۷۴). تفسیر نمونه (ج ۱، ۶ و ۱۶). تهران: دارالکتب الاسلامیه.

میبدی، ابوالفضل رشید الدین. (بی تا). کشف الاسرار و عدة الأبرار (ج ۷). تهران: امیر کبیر.

واعظ کاشفی، حسین بن علی. (بی تا). تفسیر حسینی (مواهب علیه) (ج ۱). سراوان: کتابفروشی نور.